

DISKRIMINACE NA ZÁKLADĚ SEXUÁLNÍ ORIENTACE

Olga Pechová

Abstrakt

Cílem výzkumu bylo zjistit současný stav diskriminace na základě sexuální orientace v České republice. K výzkumu byla použita modifikovaná verze dotazníku, který již u nás použili Procházka, Janík a Hromada (2003). Dotazník má celkem 64 položek, z nichž jedna třetina je tvořena otevřenými otázkami. V kvantitativní části výzkumu jsem analyzovala data od 496 respondentů, z toho 150 lesbických žen, 289 gay mužů, 33 bisexuálních žen a 24 bisexuálních mužů. Bylo zjištěno, že rozsah diskriminace na základě sexuální orientace se v posledních letech příliš nezměnil, přičemž zkušenost s diskriminací či obtěžováním uvedlo 56 % respondentů ($n=279$). V několika zkoumaných oblastech se ukázalo, že s diskriminací se signifikantně více setkávají respondenti mužského pohlaví, zatímco mezi homosexuálními a bisexuálními respondenty nebyl v oblasti diskriminace shledán žádný statisticky významný rozdíl. V rámci studie byla v České republice poprvé zkoumána prevalence obtěžování na základě sexuální orientace v českých školách. Ukázalo se, že více než třetina respondentů, kteří v posledních letech navštěvovali střední školu, se stalo obětí obtěžování či diskriminace z důvodu své sexuální orientace.

Klíčová slova: diskriminace, sexuální orientace, zločiny z nenávisi

DISCRIMINATION BASED ON SEXUAL ORIENTATION

Abstract

The aim of this research was to explore the contemporary situation of discrimination based on sexual orientation in the Czech Republic. I used modified version of the questionnaire first used in the Czech Republic by Procházka, Janík, and Hromada (2003). The questionnaire has 64 items including 19 open questions. I detected that there have been no important changes in discrimination based on sexual orientation in the Czech Republic. 56 % of respondents ($n=279$) have experience with discrimination. In the quantitative part of the research, I analysed information given by 496 respondents, of whom 150 were lesbians, 289 gay men, 33 bisexual women and 24 bisexual men. In some areas, significantly higher rates of discrimination were reported by males, but there was no significant difference between homosexual and bisexual respondents. This study for the first time surveyed the bullying based on sexual orientation in Czech schools. I found that one third of respondents who attend secondary schools have been victims of discrimination or bullying.

Keywords: *discrimination, sexual orientation, hate crimes*

Úvod

V posledních letech jsem jako psycholožka přicházela stále častěji do styku s praktickými životními obtížemi příslušníků homosexuální a bisexuální menšiny, a to především v rámci spolupráce s nevládními neziskovými organizacemi zabývajícími se touto tematikou. Významnými tématy jsou existence a příčiny diskriminace příslušníků těchto menšin. Na základě svojí práce s homosexuálními a bisexuálními lidmi mám dost důvodů domnívat se, že diskriminace těchto minorit je i v naší společnosti reálným jevem.

Společenskou diskriminaci homosexuálních a bisexuálních lidí v České republice zmapoval zatím jediný ucelenější výzkum (Procházka, Janík, & Hromada, 2003), který byl součástí širší studie provedené ve všech nových členských zemích EU. Tento výzkum využil metody dotazníkového šetření mezi osobami považujícími se za homosexuálně či bisexuálně orientované. Šetření se zúčastnilo 267 respondentů (181 mužů a 86 žen), kteří byli kontaktováni pomocí časopisů, internetových serverů a společenských akcí určených pro gay, lesbickou a bisexuální menšinu.

Výzkum se zabýval diskriminací v širším slova smyslu, než jak je tomu zvykem v právně orientovaných textech (Bobek, Boučková, & Kühn, 2007). Do výzkumu tak byly zahrnuty i násilné a verbální útoky či diskriminace v rodině a v církvích, které diskriminací v právním smyslu nejsou. Obzvláště závažným jevem jsou zločiny z nenávisti (hate crimes), což jsou násilné útoky motivované příslušností oběti k některé menšinové skupině. Tyto jevy sice z právního hlediska spadají pod trestní právo, avšak z psychologického a sociálního hlediska se jedná o jev s diskriminací velmi úzce spojený (Allport, 2007; Comstock, 1990).

Z právního hlediska je diskriminací pouze takové chování, které vede k neodůvodněnému znevýhodnění osob na základě jejich příslušnosti k některé sociální skupině. Důležitou podmínkou ovšem je, že k tomuto jednání musí dojít ve veřejném prostoru a nejedná se přitom o trestný čin. Pokud tedy pravcoví radikálové někoho zbijí z důvodu jeho odlišné barvy pleti či sexuální orientace, pak se z právního hlediska nejedná o diskriminaci, ale o násilný trestný čin (v textu tyto případy označuji prostě jako fyzické napadení). Podobně pokud studenti šikanují svého spolužáka z důvodu jeho odlišné sexuální orientace, nejedná se o diskriminaci, ale může jít o přešůpek či trestný čin (v textu budu v těchto případech mluvit o obtěžování). Jeden a tentýž skutek tedy může, ale nemusí být diskriminací, a to v závislosti na tom, kdo jej spáchá. Jestliže nadřizovaný uráží svého zaměstnance z důvodu jeho sexuální orientace, pak se jedná o diskriminaci. Pokud stejné urážky pronese neznámá osoba na ulici, pak se o diskriminaci nejedná.

Z antidiskriminačního práva navíc existují výjimky, které se týkají zejména církví a náboženských společností, jejichž svoboda podléhá zvláštní právní ochraně. Je-li někomu odmítána účast na bohoslužbách, či je při nich verbálně napadán z důvodu své sexuální orientace, pak se z právního hlediska nejedná o diskriminaci, neboť církve na takový postup mají podle zákona právo (já však v takovém případě budu mluvit o diskriminaci, byť s vědomím, že nejde o diskriminaci z pohledu zákona).

Na závěr považuji za vhodné zmínit, že mnozí právníci zdůrazňují, že diskriminací je pouze ten skutek, který byl jako takový uznán nezávislým soudem v rozsudku, který nabyl právní moci. Takové chápání je sice plně v souladu s právním pozitivismem, avšak pro psychologii je naprosto nevhodné, neboť takový přístup nejen postihuje jen malou část reálných případů (které nejsou vůbec nahlášeny nebo jsou odsunuty ad acta z důvodu

důkazní nouze), ale navíc předpokládá dlouhou (i mnohaletou) pauzu mezi spácháním daného skutku a jeho uznáním za protiprávní.

Samotná diskriminace je jev v psychologii relativně málo prozkoumaný, což vyplývá ze značných metodologických problémů. Nelze počítat s tím, že by lidé podílející se na diskriminačním chování dobrovolně spolupracovali na výzkumných studiích, byť existují studie zadržovaných pachatelů takových činů. Ještě obtížnější je pozorovat diskriminaci ve zcela přirozených podmínkách. Fakticky jsou dvě základní možnosti, jakou výzkumnou strategii zvolit.

První z nich je vytvářet situace poskytující příležitost k diskriminaci a sledovat chování lidí v těchto situacích. Tento postup zvolil například LaPierre při své slavné studii týkající se diskriminace Číňanů v USA (1934; in Allport, 2004). V praxi je tento postup poměrně problematický, neboť vyžaduje poměrně značnou odvahu výzkumníků, kteří se mohou dostávat do velmi nepříjemných situací. Druhý problém spočívá v tom, že osoby testující diskriminaci se mohou svým chováním a reakcemi lišit od lidí, kteří se v takové situaci ocitnou náhodně.

To je problém i takzvaného situačního testování, které bylo v případě Romů realizováno i v České republice. Osoby romské národnosti či podobného vzhledu se obvykle na základě předchozích upozornění snažily dosáhnout například vstupu na diskotéku či obsloužení v restauraci. O totéž se pak ve stejné době pokoušely i osoby mající rysy majoritní populace. V řadě případů bylo prokázáno, že osoby bílé pleti byly bez problémů obslouženy, zatímco osobám tmavší barvy pleti byla služba odmítnuta. Výsledky takového situačního testování však byly českými soudy většinou přijímány se značnými rozpaky. (Poradna pro občanství/občanská a lidská práva, 2006)

U homosexuálně orientovaných lidí je tento postup mnohem problematičtější z toho důvodu, že sexuální orientace je málokdy zjevná na první pohled. Bylo by jistě možné chovat se tak, aby tato orientace patrná byla, ale zde by již chování experimentátorů do značné míry vykročilo z mezí běžných situací. Z tohoto důvodu také nakonec žádná z českých organizací zabývajících se diskriminací k takovému testování nepřikročila.

Druhá možnost je pomocí dotazníku nebo rozhovoru zjišťovat takzvanou vnímanou diskriminaci, tj. diskriminaci, kterou ve svém okolí vnímají sami respondenti. Dotazovat se na vnímanou diskriminaci je možné i příslušníků majority (jak vnímají četnost diskriminace nějaké menšiny), ale podstatně hodnotnější je dotazovat se přímo příslušníků dané minority. Můžeme se přitom tázat na vnímání celkové hladiny diskriminace či pouze na vnímání diskriminace participantů, což je přeci jenom spolehlivější, neboť se jedná o osobní zkušenost a nikoliv o dojmy a informace z druhé ruky. Při zkoumání vnímané diskriminace může ze strany respondentů docházet k jejímu nadhodnocování i podhodnocování podle toho, jak respondenti tento pojem vnímají a jak mají nastaveny copingové strategie a atribuční mechanismy (Nelson, 2009).

Základním a prakticky nepřekonatelným problémem je získání reprezentativního vzorku homosexuální populace. O jejích parametrech totiž nepanuje shoda a vzhledem k tomu, že podstatná část homosexuálních lidí svou identitu a chování více či méně skrývá, proto je velmi těžké tyto parametry zjistit. Jednotlivé odhady se tak významně liší již v otázce samotného zastoupení homosexuálních lidí v populaci, které se v současnosti pohybují zhruba od 1 % do 10 % (McWhirter, Sanders, & Reinisch, 1990).

Cílem mého výzkumu je především získání aktuálních dat o celkovém vývoji v oblasti diskriminace za posledních pět let, která uplynula od výše citované studie. Zároveň si

kladu za cíl získat informace o u nás opomíjeném tématu obtěžování a diskriminace na školách. Zahraniční studie ukazují, že mladí lidé s menšinovou sexuální orientací se stávají obětí obtěžování mnohem častěji než jejich heterosexuální vrstevníci (Ryan, & Rivers, 2003), avšak nynější studie se poprvé pokusí tuto informaci ověřit na české populaci. Zajímavým tématem je rovněž otázka diskriminace v oblasti rodičovských práv a péče o děti partnera (partnerky), přičemž se jedná o problematiku, která je u nás zatím reflektována jen velmi omezeně.

Použitá metoda

Jako výzkumnou metodu jsem použila upravenou verzi dotazníku, který vytvořil tým organizace ILGA¹ pro účely výzkumu, který proběhl v deseti středo- a východoevropských zemích. U nás jej v rámci tohoto mezinárodního projektu přeložili a použili Procházka, Janík a Hromada (2003). Dvě třetiny otázek jsem nechala zcela beze změn, aby bylo možné výsledky porovnat s tímto výzkumem. Zhruba třetinu otázek jsem však doplnila či nahradila jinými. Vypustila jsem sekce týkající se úvah o emigraci, diskriminaci v armádě a diskriminaci v rodině. Prakticky beze změn zůstaly otázky věnující se fyzickému napadení, verbálnímu a jinému obtěžování, diskriminaci v zaměstnání, obtěžování v zaměstnání, diskriminaci v oblasti zdravotnictví, bydlení a jiných služeb a diskriminaci v církvích. Naopak jsem doplnila část zkoumající diskriminaci a obtěžování ve školství a také část zabývající se diskriminací v oblasti rodičovských práv a péče o děti. Beze změny zůstaly také položky týkající se otevřenosti k okolí v otázce sexuální orientace, jejichž cílem bylo zjistit, do jaké míry je sexuální orientace respondentů známa (v rodině, mezi přáteli), respektive, do jaké míry svou orientaci skrývají či nikoliv (ve veřejném prostoru). Otázky týkající se otevřenosti k okolí přinesly mnohé zajímavé výsledky, které však bohužel nemohu v tomto textu hlouběji analyzovat. Dotazník si i po těchto změnách uchoval počet 64 položek, z nichž 19 tvoří otevřené otázky.

Vzhledem k dobrým zkušenostem z podobných výzkumů u nás i ve světě jsem se rozhodla administrovat dotazník on-line, což je metoda, která umožňuje získat k účasti na výzkumu i ty respondenty, ke kterým by se běžně nebylo možné dostat. Otázkou bylo, zda se pokusit šířit dotazník i v klasické podobě. Vzhledem k tomu, že distribuce a sbírání papírových dotazníků v rámci homosexuální a bisexuální komunity je poměrně obtížné a málo efektivní, rozhodla jsem se pracovat pouze s elektronickou verzí. Tím samozřejmě může být ovlivněno složení respondentů zejména ve smyslu nižšího zastoupení osob starších či s nižším vzděláním. Na druhou stranu v gay, lesbické a bisexuální komunitě probíhá v současnosti komunikace většinou právě na internetu, takže lze očekávat i poměrně vysokou míru počítačové gramotnosti u respondentů z těchto komunit.

V instrukci k vyplnění dotazníku respondenty především upozorňuji, že se mi jedná o osobní zkušenost respondentů za posledních pět let, což zdůvodňuji uplynutím pěti let od onoho prvního a posledního výzkumu svého druhu. Toto omezení bylo ovšem podloženo také faktem, že situace v české společnosti prochází značnými změnami a pro praktické účely je žádoucí mít informace víceméně aktuální, neboť například mezi vládními úředníky a politiky je podle mých zkušeností rozšířen mýtus, že diskriminace zde v minulosti sice byla, ale v současnosti je již vše nepochybně v pořádku. Někteří respondenti

¹ International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association

nicméně popisovali i případy, které se týkaly diskriminace třetích osob nebo se odehrály před více než pěti lety. Tyto informace jsou sice rovněž zajímavé, ale nebyly zahrnuty do kvantitativního zpracování. V instrukci pak také výslovně uvádím, že dotazník mají vyplnit i osoby, které se s diskriminací nesetkaly, neboť lze předpokládat, že tito respondenti jsou méně motivováni, a proto jsem se snažila bránit tomu, aby byli ve výsledcích odrepresentováni.

U on-line dotazníků je velmi podstatným rozhodnutím, zda použít metodu, která znemožňuje odeslání dotazníku, pokud nejsou vyplněny všechny položky (respektive některé vybrané položky). V případě tohoto dotazníku nebylo v žádném případě možné požadovat vyplnění všech položek, neboť u osob, které se s diskriminací nikdy nesetkaly, plně stačí vyplnění 22 položek. I zde jsem se rozhodla nechat na respondentech, zda vyplní všechny položky nebo jen některé. Učinila jsem tak proto, že stejný postup byl použit ve výzkumu Procházky, Janíka a Hromady (2003), i v dalších podobných studiích realizovaných v okolních zemích (Abramowicz, 2007; Jojárt et al., 2002). Kromě snahy zajistit srovnatelnost dat mě k tomuto kroku vedla i obava z toho, že by nucená volba mohla odradit část respondentů. V souladu s výše citovanými výzkumy jsem při statistickém zpracování výsledků chybění odpovědi v případě otázek na zkušenost s jednotlivými formami diskriminace hodnotila jako absenci takové zkušenosti.

K získání respondentů jsem použila tři základní postupy. Za prvé jsem emailem oslovila lidi patřící do gay, lesbické či bisexuální menšiny, které osobně znám a kteří nejsou a nikdy nebyli mými klienty, což bylo asi třicet osob. Za druhé jsem poslala žádost několika mně známým lidem provozujícím poskytování informací pomocí „mailinglistů“ (elektronických adresářů), které slouží k předávání informací mezi členy homosexuální a bisexuální komunity.

Za třetí jsem oslovila některé webové stránky určené pro lidi s menšinovou sexuální orientací. Pět z těchto webových stránek je zaměřeno spíše na ženy (bengales.cz, drbna.cz, elnadruhou.cz, lesba.cz, rozdílnerytmy.cz), zatímco pět dalších webových stránek je určeno převážně nebo výhradně pro mužské uživatele (colourplanet.cz, galibi.cz, ganima.cz, kluci.info, stud.cz). V prvních dvou případech lze mluvit o použití rozšířené verze metody sněhové koule, zatímco ve třetím případě se jedná spíše o využití samovýběru.

Výsledky dotazníků byly statisticky zpracovány za pomoci testu shody chí kvadrát, kterým jsem ověřovala vztah mezi pohlavím respondentů a jejich sexuální orientací a relativní četností jednotlivých forem diskriminace. Pomocí téhož statistického testu jsem rovněž porovnávala výsledky předchozí a současné studie. Naopak jsem zcela rezignovala na snahu popsat v tomto textu vztah mezi diskriminací a mírou otevřenosti k okolí stejně jako na použití třídění druhého stupně, neboť pro hlubší analýzu tak velkého objemu dat není v časopiseckém textu prostor. K výpočtům jsem využila program Statistica 8.

Zkoumaný soubor

Zpracováno bylo celkem 497 vyplněných dotazníků, přičemž 183 respondentů tvořily lesbické a bisexuální ženy (37 %), zatímco homosexuálních a bisexuálních mužů bylo celkem 313 (63 %). Dotazník také vyplnil jeden heterosexuální muž, jehož odpovědi však

nebyly zahrnuty do kvantitativního zpracování. Relativní zastoupení žen bylo ve zkoumaném souboru vyšší než ve studii Procházky, Janíka a Hromady (2003), avšak tento rozdíl nebyl statisticky významný. Došlo však ke značnému poklesu zastoupení bisexuálních žen, které tvoří pouze 18 % z žen ($n=33$), které se zapojily do výzkumu. Tento rozdíl se blíží nejnižší hladině statistické významnosti ($p=0,05$). Naopak mírně vzrostla relativní četnost bisexuálních mužů, a to na 8 % z mužských respondentů. To je sice vyšší podíl než ve studii Procházky, Janíka a Hromady (2003), avšak stále podstatně nižší než ve studii Stehlíkové, Procházky a Hromady (1995). Ačkoliv je tedy rozdíl mezi relativní četností bisexuálních mužů a žen nižší než ve studii z roku 2003, přesto je tento rozdíl statisticky signifikantní ($p=0,01$). Potvrzuje se tak z literatury známý fakt, že ženy se ve srovnání s muži častěji identifikují jako bisexuální (George, 1993).

Zkoumaný soubor nelze považovat za plně reprezentativní pro homosexuální a bisexuální menšinu, neboť se vyznačuje některými zjevnými abnormalitami. Například je zjevné, že věkové rozložení souboru není reprezentativní, neboť věk respondentů se sice pohybuje od 15 do 66 let, ale velká většina respondentů se nachází v rozmezí 15-35 let ($n=436$), zatímco lidé starší padesáti let jsou v souboru zastoupeni jen minimálně ($n=10$). Tento fakt vychází patrně z použití formy on-line dotazníku, neboť internet je využíván především dospívajícími a mladými dospělými, zatímco počet uživatelů dramaticky klesá ve středním a zejména ve starším věku. Věkový průměr celého souboru je 27,63 roku ($SD=7,73$).

Pokud se týče složení jednotlivých dílčích souborů podle věku, tak lze prohlásit, že mezi rozptyly ani průměry věku mužských a ženských respondentů není statisticky významný rozdíl. Průměrný věk žen zapojených do výzkumu je 28,25 roku ($SD=7,8$), zatímco muži jsou v průměru o necelý rok mladší (27,27 roku, $SD=7,6$). To znamená, že případné rozdíly v odpovědích mezi ženami a muži nelze přičítat rozdílům ve věkovém složení obou souborů. Bisexuální respondenti jsou v průměru mladší a jejich soubor má větší věkový rozptyl (26,18 roku, $SD=9,3$) než respondenti homosexuální (27,82, $SD=7,4$), avšak rozdíl v rozptylech ani v průměrném věku nedosahuje statistické významnosti.

Další abnormalita zkoumaného souboru se týká dosaženého vzdělání. V souboru jsou nadprůměrně reprezentováni lidé s vysokoškolským vzděláním (43 %) a naopak lidé s neúplným středním (6 %) a základním vzděláním (3 %) jsou ve srovnání s běžnou populací v České republice reprezentováni nedostatečně. To je ale rovněž jev, který je bohužel pro tento typ studií typický, neboť respondenti s vyšším vzděláním jsou lépe dostupní a mají menší tendenci skrývat svoji sexuální orientaci.

VÝSLEDKY

Zkušenost s fyzickým napadením

Na otázku: „Stal(a) jste se někdy obětí násilného jednání proto, že útočník věděl nebo předpokládal, že jste gay, lesbická žena nebo bisexuální člověk?“ odpovědělo kladně celkem 11 % respondentů ($n=55$), z toho 14 % mužů ($n=43$) a 7 % žen ($n=12$). Tento rozdíl mezi relativní četností zkušenosti s násilím u žen a mužů je statisticky významný ($p=0,05$). Naopak byly shledány jen zcela minimální rozdíly na základě sexuální orientace. Zkušenost s fyzickým napadením z důvodu sexuální orientace uvedlo 6 % lesbických žen

(n=9), 14 % gay mužů (n=41), 9 % bisexuálních žen (n=3) a 8 % bisexuálních mužů (n=2). Četnost zkušenosti s fyzickým násilím byla nižší než u respondentů ve studii Procházky, Janíka a Hromady (2003), ale tento rozdíl nebyl statisticky významný.

Z devíti lesbických žen, které se staly v posledních pěti letech obětí násilného útoku z důvodu sexuální orientace, všechny svoji zkušenost detailněji specifikovaly. Pouze dvě z respondentek se setkaly s napadením opakovaně, zatímco u dalších sedmi se jednalo o jednorázovou zkušenost. Většinou se jednalo pouze o jednorázové udeření či pokus o něj. Pachatelem byla nejčastěji neznámá osoba (6krát), jiná osoba (3krát – jednalo se vždy o příznivce krajní pravice) a dvakrát byl útočníkem člen rodiny. Zde jsou tři ze shromážděných popisů těchto útoků: „*Jednou opilí fotbaloví fanoušci házeli po lidech, co vycházeli z gay klubu, včetně nás, kameny. Podruhé v hospodě, seděla jsem přítelkyni na klíně a jednoho ze zákazníků to obtěžovalo, tak se do nás pustil.*“ „*Fackovaná boxovaná s národovcem - dopadlo to nerozhodně.*“ „*Pošťuchovali mě, nadávali mi a chtěli mě znásilnit, naštěstí mě odtáhl jen jeden, takže jsem si pomohla sprejem.*“ Útok zažily také tři bisexuální ženy, z nichž dvě byly napadeny opakovaně.

Z gay mužů, kteří se stali obětí násilného útoku (n=41), se pouze jeden pokusil tento útok ohlásit policii. Svou zkušenost s policií popsal takto: „*Odešla a neprojevila zájem o řešení.*“ Další dva respondenti popsal svou negativní zkušenost s hlášením jiných trestných činů. „*Policista slovně podotkl ke kolegovi při mém ohlášení, že jsem byl v bytě okraden \buzik si nedává pozor a my, aby jsme to teď řešili.*“ To byl pro mne šok.“ Další muž popsal důvod, proč útok nehlásil: „*Mám své zkušenosti, nemá smysl tam něco hlásit, ani v případě okradení apod., zažijete jen přehlížení, úsměšky, starosti a problémy navíc (předvolávání, obsílky), efekt žádný.*“ Bisexuální muži se s fyzickým napadením setkali celkem ve dvou případech.

Muži nejen udávali častěji zkušenost s fyzickým násilím než ženy, ale také se častěji setkali s opakovaným napadením a rovněž intenzita útoků byla větší. 21 respondentů bylo napadeno jednou, 6 respondentů uvedlo, že bylo napadeno dvakrát a deset respondentů se stalo obětí útoku vícekrát. Většinou se stejně jako u lesbických žen jednalo pouze o jednorázové napadení, ale celkem v šesti případech se jednalo o útok větší intenzity a v jednom případě o útok se zbraní.

Pachatelem byla nejčastěji neznámá osoba (19krát), dále byli jako útočníci uvedeni: spolužák (11krát), jiná osoba (5krát), známý (3krát), člen rodiny (2krát), spolupracovník (1krát), soused (1krát) a policista (1krát). Dva respondenti neuvedli, kdo byl pachatelem. Součet u této otázky přesahuje počet respondentů, neboť lidé, kteří byli napadeni opakovaně, vyplnili v některých případech více možností.

Pro ilustraci uvádím jeden ze závažnějších případů napadení: „*Jednou sem dostal jen přes držku, když si jeden kluk myslel, že ho balím, podruhé mě zmlátila partička, která pro pobavení mlátí gaje, měl sem nalomený zápěstí a naražený koleno, všude mi tekla krev a spousty modřin, od té doby se bojím chodit sám po městě nebo někdy večer když se setmí.*“

Zkušenost s verbálním a jiným obtěžováním

Na otázku: „Stal(a) jste se někdy obětí obtěžování, protože je o Vás známo nebo se předpokládá, že jste gay, lesbická žena nebo bisexuální člověk?“ odpovědělo kladně celkem 177 respondentů (35 %). Jednalo se o 53 lesbických žen (35 %), 103 gay mužů (36 %), 14 bisexuálních žen (42 %) a 7 bisexuálních mužů (29 %). V odpovědích u otázky týkající se obtěžování byly rozdíly na základě pohlaví i sexuální orientace jen velmi malé. Mezi lesbickými ženami a gay muži pak nebyl shledán žádný rozdíl v relativní četnosti této zkušenosti. Bisexuální ženy se stávaly častěji objektem obtěžování než bisexuální muži, avšak tento rozdíl nedosahoval statistické významnosti. Rovněž ve srovnání s výsledky studie Procházky, Janíka a Hromady (2003) byly rozdíly v relativní četnosti této zkušenosti jen minimální.

Z 53 lesbických žen, které se staly obětí obtěžování, jich 15 uvedlo, že se jednalo o jednorázovou zkušenost, v 10 případech se s tímto jevem setkaly dvakrát a 26 respondentek uvedlo, že byly obtěžovány vícekrát (dvě respondentky se k tomu nevyjádřily). Nejčastější formou obtěžování byly slovní nadávky a urážky (49krát), na druhém místě byly výhrůžky (5krát), nenávistné či urážlivé dopisy (4krát) a vydírání (3krát), hanlivé nápisy (1krát) a vandalismus (1krát). Celkem jedenáct respondentek uvedlo jinou formu obtěžování, přičemž opakovaně se zde objevilo sexuální obtěžování. S tímto jevem se setkaly i některé ženy, které jej neuvedly u této položky, a jedna z respondentek přímo kritizovala absenci této položky v dotazníku.

Obětí obtěžování se stalo 103 gay mužů, z nichž bylo 53 % obtěžováno opakovaně, 20 % se setkalo s obtěžováním dvakrát a u 27 % z nich se jednalo o jednorázovou zkušenost. Nejčastější formou obtěžování byly slovní urážky a nadávky (87krát), dále pak hanlivé nápisy (20krát), výhrůžky (18krát), nenávistné a urážlivé dopisy (11krát), vandalismus (5krát) a vydírání (4krát). Zkušenosti bisexuálních žen a mužů byly dosti podobné zkušenostem jejich homosexuálních protějšků, přičemž tyto negativní zkušenosti byly četnější u žen než mužů, aniž by se však tento rozdíl blížil statické významnosti ($p=0,05$).

U této otázky lze ovšem předpokládat, že značný počet respondentů ji považovalo za nepodstatnou či nevhodně položenou. Celkem 41 respondentů (8 %) na otázku vůbec neodpovědělo, přičemž u otázky týkající se fyzického napadení to byli pouze 2 respondenti (1 %). Někteří respondenti, kteří odpověděli záporně, následně uvedli, že se s obtěžováním setkali, ale bylo z jejich pohledu nevýznamné. Lze tedy říci, že tato otázka se tedy ukázala jako problematická, přičemž lze předpokládat, že mnou uvedená data reálnou četnost zkušeností s obtěžováním podhodnocují.

Diskriminace v zaměstnání

Oblast diskriminace v zaměstnání pokrývají hned tři ze základních otázek, neboť se jedná o velmi závažnou a zároveň různorodou formu diskriminace. Tyto tři otázky se od ostatních položek v tomto dotazníku liší tím, že nabízejí možnost tří odpovědí: „ano“, „pravděpodobně ano“ a „ne“. Důvodem je fakt, že diskriminace na trhu práce se poměrně špatně prokazuje a ani samy oběti diskriminace si často nemohou být jisté, že opravdu šlo o diskriminační chování. První otázka z této sekce se týká zkušenosti s nepřijetím do zaměstnání na základě sexuální orientace, se kterým se setkalo celkem 4 % respondentů ($n=21$).

Tuto zkušenost uvedlo 5 lesbických žen (3 %), které považovaly toto jednání za pravděpodobné. Tutéž zkušenost mělo 14 gay mužů (5 %), z nichž tři si tím byli jisti, a dalších 12 to považovalo za pravděpodobné. Setkáním s touto formou diskriminace si byla jista jedna bisexuální žena a jeden bisexuální muž ji označil jako pravděpodobnou. Rozdíly na základě pohlaví i sexuální orientace byly velmi malé a ani vzdáleně se neblížily statistické významnosti.

Zkušenost s diskriminací v kariérním postupu v zaměstnání uvedlo celkem 25 respondentů (5 %), z nichž 9 si bylo jistých, že došlo k diskriminaci, a 16 další to považovalo za velmi pravděpodobné. Pozoruhodné je, že tuto zkušenost uvedlo 22 gay mužů (8 %), tři bisexuální lidé (5 %), ale žádná lesbická žena (0 %). Rozdíl na základě pohlaví byl v tomto případě statisticky signifikantní ($p=0,01$), zatímco rozdíl na základě sexuální orientace byl jen zcela nepatrný.

Zkušenost s propuštěním ze zaměstnání z důvodu sexuální orientace uvedlo celkem 4 % respondentů ($n=21$), z nichž polovina si byla touto zkušeností jistá a polovina ji považovala za pravděpodobnou. S touto formou diskriminace se častěji setkali gay muži, ale rozdíly mezi jednotlivými skupinami byly statisticky nevýznamné.

Celkově uvedlo nějakou formu diskriminace v zaměstnání 9 % respondentů (47), z toho 35 gay mužů (12 %), 9 lesbických žen (6 %), 2 bisexuální ženy (6 %) a jeden bisexuální muž (4 %). Ženy byly v zaměstnání diskriminovány méně často než muži, přičemž tento rozdíl dosahoval hladiny statistické významnosti ($p=0,05$). Homosexuální lidé byli diskriminováni častěji než lidé bisexuální, avšak tento rozdíl nedosahoval statistické významnosti. Výše uvedené procentuální údaje je třeba brát s rezervou, neboť lze předpokládat, že vzhledem k věkové struktuře zkoumaného souboru mnoho respondentů mělo jen malou či dokonce žádnou pracovní zkušenost.

Obtěžování v zaměstnání

Celkem 14 % respondentů ($n=71$) uvedlo, že se stalo terčem obtěžování na pracovišti. Jednalo se o 15 lesbických žen (10 %), 45 gay mužů (16 %), 6 bisexuálních žen (18 %) a 5 bisexuálních mužů (21 %). Muži se tedy s tímto jednáním setkávali častěji než ženy a rovněž bisexuální respondenti byli obtěžováni častěji než respondenti homosexuální. Ani jeden z těchto rozdílů však nedosahoval statistické významnosti.

Relativní četnost jednotlivých forem obtěžování byla dosti podobná u všech třech dílčích souborů. Nejvíce respondentů označilo, že se stalo terčem „homofobních poznámek“. Tuto odpověď zvolilo 10 lesbických žen, 29 gay mužů, 6 bisexuálních žen a 3 bisexuální muži. Jako druhá nejčastější forma obtěžování byly uvedeny „homofobní vtipy“, s nimiž se setkala 8 lesbických žen, 21 gay mužů, 3 bisexuální ženy a 3 bisexuální muži. Na třetím místě byly uvedeny „slovní urážky a nadávky“, se kterými se setkala 6 lesbických žen, 14 gay mužů, 2 bisexuální muži, avšak žádná z bisexuálních žen. Možnost „sexuální obtěžování“ zvolilo 5 lesbických žen, 9 gay mužů, 2 bisexuální muži.

Celkem 5 respondentů (2 lesbické ženy, 2 gay muži a 1 bisexuální žena) uvedlo možnost „jiné“, přičemž se jednalo o následující situaci: „každý nový spolupracovník byl varován, ať si na mě dává pozor, že jsem ta lesba“, „různé popichování a veřejné posměšky“, „urážlivé nápisy na skříňkách v šatně“, „neustále se opakující rádobyvtipné poznámky o sexu“ a „vyptávání (to mi docela hodně vadí)“. Pouze jeden z respondentů (gay muž) uvedl, že se stal přímo na pracovišti terčem fyzického útoku.

Diskriminace ve službách

Problematice diskriminace v oblasti služeb se věnovaly tři ze základních otázek, přičemž zvlášť byli respondenti dotazováni na diskriminaci ve zdravotnictví, na diskriminaci v oblasti bydlení a na diskriminaci v oblasti poskytování jiných služeb (restaurace, obchody atd.).

Zkušenost s diskriminací v oblasti zdravotnictví uvedlo celkem 21 respondentů (4 %), přičemž se jednalo o 15 homosexuálních mužů (5 %), 5 lesbických žen (3 %) a jednu bisexuální ženu (3 %). S diskriminací ve zdravotnictví se častěji setkávali homosexuálně orientovaní respondenti a také se s ní o něco málo častěji setkávali muži než ženy, avšak tyto rozdíly nebyly statisticky významné. Nejčastější forma diskriminace, na kterou si respondenti stěžovali, byla diskriminace při dárcovství krve, se kterou se setkala 8 homosexuálních mužů a 2 lesbické ženy. Tyto stížnosti se opírají o fakt, že v České republice nadále přetrvává praxe neumožnit dárcovství krve osobám, které měly homosexuální styk po roce 1980. To je zdůvodňováno prevencí šíření viru HIV. Vzhledem k testování krve a neustále rostoucím podílu heterosexuálních nositelů viru HIV se toto zdůvodnění jeví jako poněkud problematické. Obzvláště podivné pak je, pokud je toto omezení vztahováno i na homosexuální ženy, ačkoliv je známo, že lesbické ženy jsou nositelkami viru HIV méně často než lidé z heterosexuální populace. V USA bylo v osmdesátých letech zjištěno, že jen 0,8 % z HIV pozitivních žen jsou ženy lesbicky orientované (Chu, Bueler, Fleming & Berkleman, 1990). Podle informací, které mi sdělil pracovník organizace AIDS pomoc, je sexuální přenos viru HIV mezi lesbickými ženami zcela raritní (oficiální české statistiky tyto informace vůbec neuvádějí).

Zkušenost s diskriminací v oblasti bydlení uvedlo celkem 4 % respondentů (n=18). Jednalo se o 4 % gay mužů (n=12), 2 % lesbických žen (n=3), 6 % bisexuálních žen (n=2) a o jednoho bisexuálního muže (4 %). Relativní četnost zkušenosti s tímto typem diskriminace byla vyšší u mužů, avšak tento rozdíl nebyl statisticky významný. Ve srovnání s výzkumem Procházky, Janíka a Hromady (2003) došlo ke značnému poklesu relativní četnosti zkušenosti s touto formou diskriminace. Tento rozdíl se těsně blížil nejnižší hladině statistické významnosti ($p=0,053$).

Zkušenost s diskriminací v jiných oblastech služeb uvedlo celkem 11 % respondentů (n=56), což je jen nepatrně nižší relativní četnost, než byla zjištěna u respondentů ve výzkumu Procházky, Janíka a Hromady (2003). Zkušenost s tímto typem diskriminace uvedlo 12 % lesbických žen (n=18), přičemž tato zkušenost se nejčastěji týkala problémů s obsluhou a hosty v restauracích (11krát) a v barech (9krát). Pouze jednou se objevila diskriminace ve sportovním klubu, na diskotéce, na plese a v obchodě. Tento typ zkušenosti uvedlo také 5 bisexuálních žen, přičemž mezi místy, kde se s tímto jevem setkaly, uvedly bary (2krát), sportovní kluby (2krát), restaurace (1krát) a hotely (1krát). Kladně odpovědělo na tuto otázku také 29 gay mužů (10 %), kteří se s diskriminací rovněž setkali nejčastěji v barech (15krát) a restauracích (13krát). Respondenti si dále stěžovali na diskriminaci v hotelech (6krát), sportovních klubech (2krát), v občanském sdružení (1krát), v sauně (1krát), v obchodech (1krát), při cestování (1krát). Jeden respondent u této položky uvedl také diskriminaci při darování krve, kterou však ostatní respondenti uváděli jako diskriminaci ve zdravotnictví.

Diskriminace v církvích a náboženských společnostech

Celkem 68 respondentů (14 %) se přihlásilo k členství v církvích a náboženských společnostech (otázka 48). Bisexuální lidé se častěji hlásili k příslušnosti k církvi (21 %) než lidé homosexuální (10 %), přičemž i tento rozdíl se blížil nejnižší hladině statistické významnosti ($p=0,07$). Rovněž ženy se častěji (16 %) než muži (12 %) hlásily k náboženskému přesvědčení, avšak tento rozdíl byl statisticky jen málo významný ($p=0,24$).

Respondenti se nejčastěji hlásili k římskokatolické církvi (43 osob), dalších 12 osob se hlásilo k některé z protestantských církví, čtyři respondenti nespécifikovali svoji náboženskou příslušnost, tři osoby se přihlásily k buddhismu, dva respondenti se označili pouze jako křesťané, dvě osoby se hlásily ke Svědkům Jehovovým, po jedné osobě se přihlásilo ke sdružení židovských obcí, k reformnímu judaismu a k satanské církvi. Součet v tomto případě přesahuje počet respondentů, neboť dva respondenti uvedli dvě křesťanské církve a jeden respondent dokonce tři křesťanské církve. Celkově je možno konstatovat, že mezi respondenty převládali křesťané (57 osob).

Z respondentů, kteří se přihlásili k členství v některé církvi či náboženské společnosti, uvedlo celkem 27 osob (40 %), že se cítily diskriminovány z důvodu své sexuální orientace. Jednalo se s jednou výjimkou o osoby z křesťanských církví, přičemž o něco málo častěji se cítili diskriminováni respondenti z řad římských katolíků, než jejich protějšky z protestantských církví. Jejich zkušenosti ovšem byly velmi různé. Jednalo se o přímé osobní zkušenosti s diskriminací či s odmítavým chováním, ale také o vyjádření obecné nespokojenosti s postojem dané církve k homosexuálním lidem.

Obtěžování a diskriminace ve školství

Celkem 330 respondentů (67 %) uvedlo, že v posledních pěti letech navštěvovalo nějakou školu. Z těchto respondentů celkem 68 osob (21 %) sdělilo, že zažilo ve škole útoky nebo obtěžování, protože se o nich vědělo nebo předpokládalo, že jsou lesbická žena, gay nebo bisexuální člověk. Četnost těchto zkušeností byla u mužů statisticky významně častější než v případě žen ($p=0,01$). S tímto chováním se setkala celkem 53 mužů (25 %), zatímco tutéž zkušenost mělo 15 žen (13 %). Bisexuální lidé se s obtěžováním a útoky setkávali o něco častěji (24 %) než lidé homosexuální (20 %), ale tento rozdíl nedosahoval statistické významnosti. Alarmující je zjištění, že v některých případech se na tomto jednání podíleli přímo pedagogičtí pracovníci či o něm věděli, ale nezakročili.

Je ovšem nutné si uvědomit, že v souboru 330 respondentů převažují ti, kteří v posledních pěti let chodili pouze na vysokou školu (52 %; $n=171$). Ukázalo se však, že zkušenost respondentů, kteří v posledních pěti letech studovali střední či základní školu ($n=158$), je odlišná, přičemž relativní četnost zkušeností s diskriminací či obtěžováním (34 %) je u těchto respondentů statisticky významně vyšší ($p=0,01$). Naopak mezi respondenty, kteří studovali v posledních letech pouze vysokou školu, mělo tuto zkušenost jenom 8 % respondentů. To je v souladu s faktem, že šikana a související jevy představují problém zejména na druhém stupni základních škol a na školách středních. Z této skupiny respondentů má podobné negativní zkušenosti 18 % lesbických žen, 44 % homosexuálních

mužů, 36 % bisexuálních žen a 33 % bisexuálních mužů. Jen menšina těchto respondentů zažila systematickou šikanu, zatímco u ostatních se jednalo „pouze“ o více či méně izolované incidenty. Přesto se jedná o velmi závažné zjištění.

Diskriminace v oblasti péče o děti

Ve zkoumaném vzorku byl překvapivě nízký počet respondentů, kteří mají svoje vlastní děti (otázka 57). Jednalo se o celkem 21 osob (4 % zkoumaného souboru). Děti měly častěji ženy (6 %, n=9) než muži (3 %, n=7) a také bisexuální lidé měli častěji děti (9 %, n=5) než homosexuální respondenti (4 %, n=16). Ani jeden z těchto rozdílů však nedosahoval hladiny statistické významnosti. Zkušenost s diskriminací uvedla jedna bisexuální žena a jeden gay muž, avšak z jejich odpovědí vyplývá, že se jednalo o problémy v rámci rodiny a nikoliv ve vztahu k úřadům.

Otázka číslo 60 se týkala toho, zda respondenti pečují o dítě svého partnera nebo partnerky. Kladně odpovědělo celkem 4 % respondentů (n=22), z toho 15 žen (8 %) a 7 mužů (2 %), přičemž rozdíl mezi ženami a muži dosahoval statistické významnosti (p=0,01). Naopak rozdíl na základě sexuální orientace byl zcela minimální. Z dvanácti lesbických žen, které pečovaly s partnerkou o dítě, dvě uvedly, že byly v této péči omezovaly z důvodu své sexuální orientace. Jejich zkušenosti se dosti podobají: „*Jsem omezována pouze biologickým otcem a prarodiči dětí.*“; „*Útoky ze strany prarodičů ze strany otce, upozorňování a posílání sociálních pracovníků do naší rodiny.*“ I v těchto případech se tedy jednalo především o spory uvnitř původní rodiny. Ze šesti gay mužů jeden uvedl, že se cítil omezován v péči o děti partnera. Svou zkušenost popsal takto: „*později sousedé, když jsem žil s přítelem a jeho dětmi, volali každou chvíli sociálku, protože pokud žijí dva muži s dětmi pod jednou střechou, tak to se přece nemůže nechat jen tak..., slovně nás napadali, neustále hledali záminky, jak nám kazit život.*“

Celková zkušenost s diskriminací

Celkově uvedlo nějakou zkušenost s diskriminací či obtěžováním 56 % respondentů (n=279). Takovou zkušenost mělo za posledních pět let 50 % lesbických žen (n=75), 60 % gay mužů (n=174), 55 % bisexuálních žen (n=18) a 50 % bisexuálních mužů (n=12). Mužští respondenti byli diskriminováni častěji než ženy, přičemž tento rozdíl se blížil nejnižší hladině statistické významnosti. Bisexuální respondenti byli častěji diskriminováni než lidé homosexuální, avšak tento rozdíl byl statisticky jen velmi málo významný.

Zajímavé je srovnání s daty, které získali Procházka, Janík a Hromada (2003). Relativní četnost zkušenosti s diskriminací je v současném souboru nižší, přičemž tento rozdíl je statisticky významný (p=0,05). Tento rozdíl je ovšem dán pouze velkým poklesem relativní četnosti v diskriminaci žen (p=0,001) a bisexuálních lidí (p=0,05), zatímco míra diskriminace homosexuálních mužů je u obou výzkumů téměř stejná. Je přitom velmi diskutabilní, zda tato data odrážejí reálnou změnu či jsou pouze důsledkem vlivu dalších intervenujících proměnných.

Diskuse

Získané výsledky jsou významnou výpovědí o stavu diskriminace na základě sexuální orientace. Jsou ovšem limitovány parametry získaného souboru respondentů, který není pro homosexuální a bisexuální menšinu zcela reprezentativní. Lze ovšem předpokládat, že velké segmenty těchto komunit jsou reprezentovány poměrně dobře. Jedná se především o středoškolsky a vysokoškolsky vzdělané lidi ve věku 15-35 let, kteří tvoří většinu souboru. Pro jiné části této minority však tyto výsledky nemusí být plně platné.

Zjištěná vyšší četnost negativních zkušeností gay mužů je v případě fyzického napadení a šikany ve školách v souladu s výsledky některých zahraničních studií na toto téma (Comstock, 1991), byť celkové rozdíly v diskriminaci homosexuálních a bisexuálních žen a mužů jsou stále předmětem debat. Naopak značně překvapivé je zjištění, že se muži cítili signifikantně častěji diskriminováni při postupu v zaměstnání. Tento rozdíl je ovšem obtížně interpretovatelný, neboť například ve výzkumu Procházky, Janíka a Hromady (2003) nebyl v této otázce prakticky žádný rozdíl mezi ženami a muži. Podobně ani zahraniční výzkumy neuvádějí, že by speciálně v otázce pracovního postupu měl být významný rozdíl mezi ženami a muži.

Na druhou stranu je pravda, že některé studie naznačují, že diskriminace lesbických žen na trhu práce je nižší než u gay mužů, což bývá někdy spojováno s méně negativními postoji k ženské homosexualitě. Jako vysvětlení se někdy taky uvádí spojování lesbických žen s maskulinitou, která je považována za více disponující k zastávání vedoucích funkcí, než předpokládaná feminita gay mužů. Další možné vysvětlení se může skrývat v tom, že lesbické ženy se mohou cítit diskriminovány spíše na základě pohlaví než na základě sexuální orientace. Významným faktorem mohou být také nižší očekávání u žen a tudíž menší tendence chápat přeskočení v pracovním postupu jako diskriminaci. Dostatečná vodítka pro příklon k některému z výše uvedených vysvětlení tohoto rozdílu však neposkytuje ani kvalitativní analýza odpovědí, neboť jen dvě odpovědi jsou od bisexuálních žen a nebyla zaznamenána žádná odpověď od žen lesbických. Ani gay muži většinou neposkytli přesnější informace o své zkušenosti.

Zjištěná četnost diskriminace a obtěžování na středních školách odpovídá údajům americké populační studie, která rovněž zjistila, že třetina lesbických žen, gay mužů a bisexuálních lidí jsou na střední škole objektem obtěžování pro svou sexuální orientaci (Ryan, & Rivers, 2003). Některé komunitní studie realizované v USA a Velké Británii a také nedávná maďarská studie (Takács, Mocsonaki, & Tóth, 2008) uvádějí, že s obtěžováním na školách se setkává až dvě třetiny studentů, ale tak vysoké údaje se v současném výzkumu nepotvrdily, což ovšem může být dáno odlišným sociálně kulturním zázemím v České republice. Tato otázka byla také jednou z mála, kde byl zjištěn statisticky významný rozdíl mezi zkušenostmi žen a mužů, a to ve smyslu větší četnosti negativních zkušeností u mužských respondentů. Vysvětlení lze hledat ve faktorech zcela obecných, jako jsou negativnější společenské postoje k mužské homosexualitě či vyšší agresivita v mužských kolektivech. Zjištěný rozdíl může ale také vyplývat z faktu, že ke coming outu (sebeuvědomění a následnému sdělení své sexuální orientace okolí) dochází u lesbických žen v průměru o několik let později než u gay mužů (Davies, 1996) a tedy mnohem častěji až po skončení školní docházky.

Překvapivý byl fakt, že velmi málo respondentů mělo děti nebo o děti pečovalo, což může být samozřejmě ovlivněno relativně nízkým průměrným věkem respondentů. Přesto

přistupuji k tomuto údaji poněkud s nedůvěrou a domnívám se, že respondenti mající děti jsou ve zkoumaném souboru nedostatečně reprezentováni. Je možné, že homosexuální lidé vychovávající děti žijí častěji stranou hlavního proudu komunity. Na předpokládané menší zastoupení mezi čtenáři komunitních serverů může mít vliv i sám fakt péče o děti a s tím související menší množství volného času. Potěšující je skutečnost, že jen minimum respondentů se setkalo s diskriminací v této oblasti, byť vzhledem k jejich malému počtu nelze tato data příliš zobecňovat.

Jako velmi zajímavé se jeví srovnání současných výsledků s daty získanými v rámci studie Procházky, Janíka a Hromady (2003), kde byli respondenti dotazováni na celoživotní zkušenost. Ačkoliv se současná studie dotazovala jenom na posledních pět let, tak pouze v oblasti obtěžování v zaměstnání došlo ke statisticky významnému poklesu udávané četnosti diskriminace ($p=0,01$). V ostatních oblastech došlo buď pouze k mírnému poklesu, nebo situace zůstala nezměněna. Naopak statisticky významně vzrostla diskriminace v církvích a náboženských společnostech ($p=0,05$), což je však možné interpretovat spíše jako důsledek změny v postojích a chování homosexuálních a bisexuálních respondentů než faktickou změnou situace v českých církvích a náboženských společnostech.

Tento nedostatek statisticky významných rozdílů mezi dříve zjištěnou celoživotní zkušeností s diskriminací a nyní zjišťovanou diskriminací za posledních pět let je do jisté míry překvapivý. Vzhledem k tomu, že porovnáváme celoživotní zkušenost se zkušeností za omezený časový úsek, tak rovnost získaných výsledků je nutné interpretovat jako nárůst diskriminace. Postoje české společnosti se ale dlouhodobě vyvíjejí spíše k větší toleranci, což s těmito výsledky nekoresponduje. Vztah mezi postoji a chováním je ovšem velmi komplikovaný a na tento vývoj nepochybně působí i změny ve vztahu homosexuálních lidí ke svému okolí. Zjednodušeně by bylo možné předpokládat, že homosexuální a bisexuální lidé jsou v současnosti častěji diskriminováni, neboť méně tají svou sexuální orientaci. Tento vztah je ale příliš složitý, než aby jej bylo možné zpracovat v rámci tohoto textu. Svou roli ale mohou hrát i další faktory. Například velká část minulého i současného souboru respondentů je poměrně mladá a zkušenost za posledních pět let se u některých respondentů může fakticky krýt s celoživotní zkušeností.

V současném výzkumu nebyl zjištěn žádný signifikantní rozdíl v relativní četnosti diskriminace bisexuálních a homosexuálních respondentů. Předchozí studie Procházky, Hromady a Janíka (2003) zjistila vyšší relativní četnost diskriminace u bisexuálních respondentů, avšak v současné studii byla naopak zjištěna nižší relativní četnost diskriminace bisexuálních respondentů, byť nebyla statisticky významná. Zahraniční studie spíše ukazují na vyšší míru diskriminace uváděnou bisexuálně se identifikujícími respondenty (Ryan, & Rivers, 2003). Příčiny tohoto jevu nejsou zcela jasné a vyžadují další zkoumání. S jistotou však mohou vyloučit, že by absence statisticky významných rozdílů v diskriminaci byla důkazem neexistence rozdílů mezi soubory bisexuálních a homosexuálních respondentů. V oblasti otevřenosti k okolí byly totiž mezi oběma skupinami zjištěny statisticky vysoce významné rozdíly, které mnohdy dosahovaly hladiny významnosti $p=0,001$. Obecně lze říci, že bisexuální lidé svou orientaci tajili mnohem častěji než respondenti homosexuální. Opět se zde tedy objevuje i otázka vztahu otevřenosti a diskriminace a tato zjištění tedy vyžadují další diskusi.

Současná studie ukázala, že oběti násilných útoků na základě sexuální orientace se bojí tyto trestné činy hlásit, přičemž mnohdy je tento strach podložen špatnými zkušenostmi s prací policie. Tento problém byl již dříve identifikován v USA a v západoevropských ze-

mích, přičemž v současnosti jsou již známy účinné strategie, jak je řešit. Jistě by bylo užitečné tyto zkušenosti aplikovat i v České republice.

Jako významný problém se ukázala také obtěžování a diskriminace na českých školách. V České republice existuje mnoho programů zaměřených proti šikaně, ale skutečnost, že studenti s menšinovou sexuální orientací se stávají terčem útoků mnohem častěji než jejich heterosexuální vrstevníci, není u nás zatím příliš reflektována. Bylo by tedy nanejvýš vhodné, aby příslušné preventivní a vzdělávací programy počítaly i s tímto faktem.

Závěr

Dotazníkovým šetřením u 496 homosexuálních a bisexuálních respondentů bylo zjištěno, že diskriminace na základě sexuální orientace je v České republice nadále značně rozšířeným jevem. Celkem 56 % respondentů uvedlo, že se za posledních pět let alespoň jednou setkalo s diskriminací či obtěžováním. Relativní četnost zkušeností s diskriminací mírně poklesla u lesbických žen a bisexuálních respondentů, avšak diskriminace gay mužů zůstává na stejné hladině, jaká byla zjištěna před pěti lety. Závažné je zejména zjištění, že 14 % mužských respondentů se setkalo s fyzickým napadením kvůli své sexuální orientaci, aniž by se byl jen jediný z těchto činů stal předmětem zájmu orgánů činných v trestním řízení.

Literatura

Abramowicz, M. (2007). *Sytuacja społeczna osób biseksualnych i homoseksualnych w Polsce. Raport za lata 2005 i 2006*. Lambda Warszawa. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: http://www.bezuprzedzen.org/doc/raport_dyskryminacja_orientacja_2005_2006.pdf

Allport, G. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.

Bobek, M., Boučková, P., & Kühn, Z. (Eds.). (2007). *Rovnost a diskriminace*. C. H. Beck: Praha.

Comstock, G. D. (1991). *Violence against lesbians and gay men*. New York: Columbia University Press.

Davies, D. (1996). Working with people coming out. In Davies, D., Neal, C. (eds.) (1996): *Pink therapy: a guide for counsellors and therapists working with lesbian, gay and bisexual clients*. Buckingham: Open University Press. 66-85.

George, S. (1993). *Women and bisexuality*. London: Scarlet Press.

Chu, S. Y., Bueler, J. W., Fleming, P. L. & Berkelman, R. L. (1990). Epidemiology of Reported Cases of AIDS in Lesbians, United States 1980-89. *American Journal of Public Health*, Vol. 80, No. 11, 1380-1381.

- Jójárt, P., Šípošová, M., Daučíková, A. et al. (2002). *Report on Discrimination of Lesbians, Gay Men and Bisexuals in Slovakia*. Bratislava: Q Archive.
- McWhirter, D., Sanders, S., & Reinisch, J. (1990). *Homosexuality/heterosexuality: concepts of sexual orientation*. New York: Oxford University Press.
- Nelson, T. (Eds.). (2009). *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination*. New York: Psychology Press.
- Poradna pro občanství/občanská a lidská práva. (2006). *Situační testing* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: http://www.diskriminace.cz/dt-publikace/situacni_testing.pdf
- Procházka, I., Janík, D., & Hromada, J. (2003). *Společenská diskriminace lesbických žen, gay mužů a bisexuálů v ČR*. Praha: Gay iniciativa v ČR.
- Ryan, C., & Rivers, I. (2003). Lesbian, gay, bisexual and transgender youth: victimization and its correlates in the USA and UK. *Culture, health, and sexuality*, Vol. 5, No. 2. 103-119.
- Stehlíková, D., Procházka, I., & Hromada, J. (1995). *Homosexualita, společnost a AIDS v ČR*. Praha: Orbis.
- Takács, J., Mocsonaki, L., & Tóth, T. (2008). *Social exclusion of LGBT people in Hungary* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <http://mek.oszk.hu/06600/06641/06641.pdf>

O autorce: PhDr. Olga Pechová v současnosti dokončuje doktorské studium v oboru klinická psychologie na Katedře psychologie FF UP v Olomouci, kde také přednáší. Předtím pracovala v pedagogicko-psychologickém poradenství. Je členkou Výboru pro otázky sexuálních menšin Rady vlády ČR pro lidská práva. V oblasti práv homosexuálních, bisexuálních a transsexuálních osob spolupracuje s několika českými i zahraničními nevládními neziskovými organizacemi. Publikovaný text je prvním z připravovaných výstupů výzkumu diskriminace na základě sexuální orientace.

Kontaktní údaje:

e-mail: olgapol@centrum.cz

adresa: Katedra psychologie, Filozofická fakulta UP, Křížkovského10, 771 80, Olomouc

Pechová, O. (2009). Diskriminace na základě sexuální orientace. *E-psychologie* [online]. 3(3), 1-16 [cit. vložit datum citování]. Dostupný z WWW: <http://e-psycholog.eu/pdf/pechova.pdf>. ISSN 1802-8853.